

ר ש י מ ו ת

„מכתבי מוסר“ של סנקא, מתורגמים
בידי א. קמינקא.

בידנו ניתן עתה ספר נעלה, שנכתב
בידי איש רומא בתקופת נידון קיסר.
מתחת הסדרף עלה חרס — מאותו
תחומי-רשע, החתום לראון-עולם, רוי
עפים עליו כיום המים החיים של החכם
הסטואני והשפה, אשר בה כתובים הרבי
רים, היתה שפת שלטון עולם, שפת
רומא האדירה, אשר לגינותיה החריבו
סמוך לכך את יהודה הקטנה. אך אותה
מלכות שקעה ועברה מן העולם לאחר
מאות אחדות בשנים, וכתבו אלו של
החכם, שהיה מן הנדונים למיתה, נשי
ארו רעננים ככיום נתינתם. והנה מקץ
אלפים שנה נתעורר איש עברי ותרגום
לנו משפת המקור המתה ללשונו היתה.
אכן לא מעוטי משמעות הם כל הציגים
הללו כיום הזה.

הרגשת הפליאה הלובשת אותנו למסי-
רא מכתביו של סנקא, היא לא מתוך
מסע רחוק בזמן וסיור מחודרות, השוכן
מעבר לשנות אלפים, בתוך אותו חוגי
הימים, שאנו קוראים לו העולם העתיק.
אדרבא, לראש וראשונה מתמיה את
הקורא בן ימינו היפוכו של דבר: הזמן
כאילו לא חפז הפירותיו ולא הנביה
רכסיו מאז ולא התייצב כלל בינינו לבין
כותב הדברים. שום דבר אינו חוצץ
בינינו לבינו. רעיונו ומושגיו נכנסים
ומתישבים יפה יפה בלבנו בלי עקירה

והנחת, בלי שום תרגום משפת תקופה
אחת לשפת תקופה אחרת. יותר משנשי
מרו בארצות ים התיכון הכבושים והרד
רכים, ששללה מלכות רומא, קיומים
בענם דרכי המחשבה של בעל המכתב
בים, והם ניתים וטובים לנו כמכתב
הררכים, אשר סלל השכל החונה עד דור
דותינו. חמדה היא כל פסיעה וכל חניה
בם. הרברים מחייכים בדוב רצינותם.
אינטימיים הם כאילו אלינו ערובה האני
רת. הכותב הוא איש שיחנו ממש. שפה
אחת ודברים אחדים לו אתנו, אם כי
נעלה הוא עלינו מאד. אמרנו להפליג,
והנה נכנסנו לרשות שלנו. זוהי כבר
אירופה, זוהי הרוח הלטינית רבת
היפייפות. אך גם יותר מזה. עתים נד
מה, שבעל המכתבים אינו דובר בשום
דיאלקט של אחת הפריביליטיות אשר
לזמן. ניפי דבריו אינם עטופים בשום
לבוש משנה של דור וגזע. עומדים אנו
בעצם תחום האנושי כהויותו. שאינו
מפולק לזמנים ודורות. לפתע רואים אנו,
כי פס כל חיל — סדנא דזמן וסדנא
דאדם חד הוא. ובראיה זו חשים אנו גם
שיעור גדלם האבכולוטי של המכתבים
נופם, שאינו תלוי עוד כלל בשיעור
הרוחק או הקירוב. זה פריה הבשל של
שיטת חיים, שלמדה ולימדה לראות
הכל בשרשו ולא בלבושו („אם חפץ
אתה להכיר ערכו של אדם באמת —
צריך אתה לראותו עירום“).

בע"ז המכתבים הללו של סנקא אל
לוציליוס ידירו צורה תורה שלמה,
המקיפה מלוא אדם ומלוא חיים. זהו
הקציר והאסיה לאחר תקופה רבתי של
חריש וניכוש. זהו שדה רוח שהעמית
את ודאותו מתוך כל ללטי המחשבה
של העולם היוני-הרומאי. דברים שנשי
ארו עוד בכלל שמה, השמא הנצחי של
רוח האדם, כגון „והמות מה הוא?
ק"ז או מעבר?" אינם מערערים כבר
את בנין הודאי הגדול. זהו ישוב-הרעת
שלאחר כל התסיפות, המולך אל מהזו
החירות והשלוח.

אנו עומדים כאן בוקנתה של תרבות,
שהגיעה לחכמה ולבינה. הננו על פניה
בבוחה שכולה רוח, הכפרנסת את
עצמה, תקובעת מרכזה בתוך עצמה.
כבכל ריכוז גדול היא יוצרת מעגל
פנור, המשועבר במלוא היקפו לנקודה
תיכונית, וכל הנשאר מהוצה לו מפסיד
ממילא את מנת חשיבותו. פה אין
דברים-שבאדעי, אין-מתת-מקרה, אין
פירות-לוי. הרוח סגורה בפני כל הפי-
תגים והשידולים, אשר לחשי מעולם
את לתשם המתוק על-אוזן אדם. לא
הטבע ומדאותיו, לא שלל הצורות והתד-
מזרות, לא משחק החיים אשר פנים
מאליפים לו לוחמים עוד את לבו
שבי. מת פאן הגדול. מתה
ההנהגה הקוסמית בתוך מקור יניקה.
לא מדאח עינים הוא עילה מספיקה להלך
נפש. „על כל הדברים פרש שלוחו
הלילה“ — הוא מביא פסוק של וירגיל
זמעה עליו לאמר: „טעה המשורה,
אין שלוח פרישה בלתי אם השכל פרש

אותה“ כי „נפש האדם היא שמתקנה
לו את הסכיבה“ הנפש היא אוטונו-
מית לחלוטין. היא מקור לעצמה ומחוז
לעצמה.

ממילא ניטלת שליטת המקרה על
האדם. השלטון עובר אל השכל אל
החכמה. „אין ק"ז לכוחה ותקפה של
הפילוסופיה כביטול השפעת המקרים,
אין ת"ז אשר ימח"ז אותה“ יש מבצה
לאדם כנגד פנעי הטבע ועריצות אדם,
כנגד המול והאלים, כנגד החיים
והמות. „למה אתה שוהה, המול, צא
הלחם בי, כי נכון אני“ לאתר קריעת
כל הלבושים, לאחה הפיכת כל קניגי
החיים לקליפות נפטרות לא נתערערו
במלוא הנימה האמונה, ההכרה והאחרי-
זה ביסוד בלתי מעורער באדם —
„החלק המוכתר“ שבו לשמו ולשמו
הוא מסלק את כל השאר בדברים אין
חפ"ז בהם. „הכל הכלים“ — קורא
הוא, אך אינו מסיים: „הכל הכל“.

בעגמת עולם משיח וחוזר ומשיח
לנו בעל ספר קוהלת דבר נילגיו המר,
„שבתו ודאיתו“ הדאיה שזכה בה היא
היא מקור אכזבי, כי כאשר נפלה עיננו
שם נ"לח את ההעדר, את איך-השחר-
ההנהגה העברי הנעלם, מחברו של ספה
קוהלת, כבר יצא כולו מעולם-הקדומים
וספרו הכלול עדיין בכתבי הקודש,
הדוהו בעצם ספר-התהיות, מתוך אכדן
עולם התנ"ך. מערכת הקיים נתערטלה
לפניו והוא נתערטל לפניו. אין הוא
קושט הנותן לא ברמזי סמלים ולא
במכחול שירה. ואף לא בעדיה הפבר-
עיים של השפה העברית. הוא נייער מע

ליו גם אבק הזקב של הניב הקדמוני, וכבש את המחשבה בעריהה. בספרו תמו שרידי המיתוס והחלל החרהור האנושי, הנשען על עצמו נדידא. אולי לראשונה ראה אדם עברי הפעם סדר עולם סתמי, לא־אלהי, ונדדוע.

לא כן הפילוסוף הסטואי דנן, שהציץ ולא נפגע. יתר על כן, הוא הציץ וניפא. מחשבתו הנזירית נוטעת אופטימיות עליגה. הוא מלמדנו, שהחיים אינם נפסדים אם אין אנו מפסידים אותם. בלי הפזנות הוא משיב את האבק מן החיים כדי להעמידם בממשותם הטהור רהב שיטתו היא כולה היגינה רוחנית, תורת החיטוי של הנפש והחיים.

השכל השולט כאן אינו תורס אלא בר גה. הוא נעשה מורה־הדרך, הוא שוקד על תקנת האדם, הוא שוקל כל פסיעה אנושית, הוא מבקש אושר לאדם, אך לא אושר כפשוטו, כפי המורגל בפינו, אלא „אושר הנפש“. הוא, השכל, נזר שתיקה על כל היצרים, הוא נזער בכל הדטיפות הבאות מן הבשר והדם. אך הוא חותר לשתף אלו את הרצון, את המאפי, את הפעולה. זוהי מערכת מהד שבות, שכולה עוברת למעשה, אין כאן הענין של „דרוש וקבל שכר“. „למה לכם להתלבט ולהתייגע בשאלות, אשר תבונה יתרה היא לבנו להן כאשר לפי תור אותן“. האמרה היפה, שהוא אמן לה כל כך, אין לה כשלעצמה ערך־כלי שהו בעיניו. הוא אינו נותן ללכת אחרי המרהיב בין בטבע וכין בעדה הרות, אם אין תועלת בצדו. אך עצם המישג תועלת צדוף אצלו לאמר.

אחת התועלת לפיו, אתה החוכה, אתה האושר — תיקון המידות והנפש, השׁי תלמנת פנימית בלי חישך, חידות מזה לטת ממורא האדם נוד המקרה, כיבוש היצרים, הסתלקות ממותרות, מרברים שאינם מתאיבו הטבע. לא רוח של סיבות דובר פה אלינו, אלא רוח פילור סופית, המכוונת עצמה להסיר נכל את התפל מן העיקר, השגה תמיד לעצמו. כי כל אשר חליפות לו מוציאנו ממילא ממרכזם של החיים, שהוא המיד קבע. „היושר, ולמדנו, הוא סו שאין לעקמו. הוא אינו סובל חטית“. הרע נפסד הוא לא רק משום שהוא רע, אלא גם משום שאינו יסוד ועיקר. „הרע מתנגד לטבענו ושרשו במקום זה, לכן אפשר לנרש ולעקור אותו, אבל מה שהוא במקומו הוא מטע נאמן“. נפלא הדבר שוחי שיטה מוסרית, בלי מורא שמים. סנא מוכיר לעתים את אלהים או את האלים, אך אינו משכין אותם במרומי בנינו המוסרי. האדם נושא אחריותו לא כלפי מוסד עליון לו, אלא כלפי נפשו בלבד. בנינו הוא כולו אנושי בלי החוד העליון התומך שחקים. „מחשבתו דרוכה מאד לא רק כלפי החיים, אלא כמובן גם כלפי המות. אך גם המות ממרידהו לא כחזיון מת פיסו, אלא כהפטרם של החיים. קודם שזקנתי השתדלתי לחיים הגונים; עכ שיו שזקנתי, אני צופה למיתה הגונה“. הוא שואל הרבה, מתי וכיצד צריך האדם להסתלק מן העולם. את השעות האחרונה הוא רואה כדיון לכל החיים. אם בכמה קוים מתקרבת תורת החיים

שלו לשיטות־מוסר, שישגשגו גם בשדות התרבות הישראלית, הרו בסגנית המות הוא אתר מאד. מה רחוק הוא בתכלית מאותה החרדה שחרדה תמיד הנפש הישראלית לכל טפת חיוב. הוא מעיר ומעורר בלי הפזנות על הומן הניגר מאתנו, המת בלי הרף, הוא מלמד לה שמר מאד שלא לאכר רגע, שלא לעסוק בדברים שאינם עיקר. כזכרו חיים אין דעתו סיבלת כלל, אך בכל כוח הגיונו הוא מכין את הנפש לכלי להרתע מפני המות, להקפיל פניו, אפילו לפתוח לו את השער בנסיבות ידועות. „הדבר היותר טוב הוא החוק הנצחי שנתן לנו מבווא אחד ומוצאים רבים“. כשם שהוא רחוק בזה מן היהדות רחוק הוא גם מן הנצרות. אין בתורתו משום רויגנציה, משום רוח פיוס והכנעה. כולה נושמת חידות איות. לא קול ענות חלישה בה של רוח נמזבה, אלא קול ענות נבונה. לא שפלות בדרך ולא שפלות ידים, אלא רוח התותרת למחווה במלוא עזונה. זוהי מערכת־מחשבת שבמרכזה עומד האדם ולא העולם, היחיד ולא הקיבוץ, „משכיל“ (איש תבונות) ולא איש העם. בתוד תודת־החיים לרבים היא נע לה מדי. בתוד דרך־התרבות היא אולי צדה מדי. אילו הלכה האנושות בדרך זו היה עולמנו צדוף מאד, אך עני משנההו. בעל־השימה גופו איננו פרימיטיבי רוחני, הוא נשען כאמור על כל התרבות היוני־הדרומאית. הוא אינו נלאה לגדות הבש מיצירותיהם של החכמים והמשוררים שקדמו לו, בלי המישג של אוטוריטה וכלי השתעבדות רוחנית.

כמה הוא פועם מתקו של ספר ובכמה מתיקנת הוא מספר על כך: „זוהר השׁי מיש ניכח לנגוב לבני, הרעב התעורה בקרבי, העניים אימו כדי להפסיקני — ואני הופפתי לבלוע הספר עד חזמו“. כן זהו אדם המזעם ומטעים כל מתק פירותיה של תרבות הספר, אך נאמן לתורתו הוא מזהיר מאד: „אבל שים לכך וראה, אם אין גם הקדואה ככתבי מחברים שונים וספרים מכל המינים — סימן לרוח נע וגד“. את הספר הוא רואה כדבר רפאות, ולכן הוא מוסיף ומזהיר: „אין דבר מעכב את הרפואה כמו דיכוי תליפת סמי המדפא“.

אכן גם ספר מבחביו הוא לא מאותם הספרים אשר נועדו לנרזוי נפש ולשעי שועי רוח בלבד. ספר מיפא הוא, מן הספרים להועיל, מאותם מודי הדרך ומודי החיים, שכל עצה אשר נקח מפיו הם אינה מכויבה לעולם. אין לקרוא ספר זה קריאה רוחנית, הרדופה למחר ולסירה את מחונו של הכותב. עם כל תמדת הקריאה בו, הרו זה מאותם הספרים, שמקראם צריך להיות לשיעורין, למען לתת להם לדברים לרדת למעטקים ולהיות לאחדים עם דוחנו, זהו ספר ששעתו בכל העתים ונסיבותיהן, בין בשעה שרומא עמדה במלוא חסנה הד רה ובין כשרומא היתה אחוזה להבות; בין בימינו אלה, כשהברברים, אשר החריבו לפנינו את רומא, קמו שנית לבלע את אירופה כולה, ובין בשאיור פה האומללה תשוב לאיתהג ושלום עם ואדם יפון בעולם.